

Ahval, 30 Temmuz 2019

Geçenlerde bir otosansür uygulaması basında önemli bir olay olarak yansıdı. Paulo Coelho'nun 11 Dakika isimli romanında geçen 'Kürdistan' kelimesi sansürlenmişti. Kitap Can Yayınları'ndan ilk olarak 2004 yılında yayınlandı.

Orijinal metinde yer alan "Bir internet kafeye girdi ve Kürtlerin Kürdistan'dan, şu an Türkiye ile Irak arasında bölünmüş, var olmayan bir ülkeden geldiklerini öğrendi" cümlesi sansürlenerek yerine "Kürtlerin Ortadoğu'da yaşadığı yazıyordu" ifadeleri yer aldı.

Çok sayıdaki tepkiler üzerine açıklama yapan yayınevinin sorumlusu Can Öz, kitabın toplatılacağını ve yeni baskıda yanlışın düzeltileceğini söyledi.

Edebiyat alanındaki bu otosansür olayının bu biçimde ele alınması, yani yüksek tonda eleştirilmesi ve sonunda yeni bir baskıyla “sorunun aşılması” hem yanlıştır, hem bir aldatmacadır, hem de zararlı bir yaklaşımdır. Şaşkınlık, bu olayın ender olduğunun mesajı gibidir.

Edebiyatta otosansür on yıllardan beri süregelen, yaygın, alışılmış, sıradan bir uygulamadır. Olağanüstü, münferit “bir” olay değildir. Otosansürün böyle şaşkınlıkla karşılaşılan bir olay olarak gösterilmesi ise, bu uygulamanın gerçek boyutlarının anlaşılmamasına ve gizlenmesine yol açar.

Kimi zaman yasal kaygılar yüzünden, kimi zaman da okuyucuların tepkisinden çekinen çevirmen ve yayıncılar “sakıncalı” gördükleri kelime ve nitelemeleri “uygun hale” getirirler.

“Hassas” alanların başında siyasi nedenler – yukarında sözü edilen Kürdistan kelimesi buna örnek olabilir – ve “Türklüğe veya Atatürk’e hakaret” endişeleri gelir. Başka bir otosansür alanı da milli kimlik açısından “yanlış olanı” yazmak kaygısıdır.

Birkaç örnek vereyim. Namık Kemal’in Cezmi romanı kırk yıldır yeni harflerle “Türkçeleştirilmiş” haliyle yayınlandı (İnkılâp Yayınevi’nden). Bu yayında “Müslüman” ve “İslam” gibi kelimelerin “Türk” olarak değiştirildiğini gördüm. Olayı eleştirince yayınevi okuyucularından özür diledi ve yeni bir yayın vaadinde bulundu. Günümüzde bu romanın “doğrusu”, sansürlenmiş olan haliyle birlikte hâlâ satılıyor.

Yunancadan çevrilen bütün edebiyat metinleri otosansürden geçmiştir. Buna Seferis”in metinleri bile dâhildir. Örneğin Urla’daki evinin ziyaretini anlatan metinde geçen, kapının altından çıkan iki yumurcağın “büyük dağ faresi” benzetmesi - ne olur ne olmaz kaygısıyla – atlanmıştır.

İncelediğim, örneğin, Kazantzakis’in, Dido Sotiriu’nun, Georgios Vizyinos’un, Maria Yordanidou’nun romanları otosansürlüdür. “Sakıncalı” söz varsa çevirmen ve yayıncı önlemini alması sıradan bir yaklaşımdır. Örneğin Kanlı Topraklar başlığı Benden Selam Söyle Anadolu’ya olur. “Türkler bizi boğazlıyor” “bizi boğazlıyorlar” olur. “Köpekler”, “insanlığın kırbacı”, “Türklerin eziyet ettiği” gibi sözler hep atlanmıştır. Örnekler pek çoktur.

Benim bildiğim, otosansüre uğramamış iki Yunan metni var: Y. Andreadis'in Tamama romanı ve sözlü tarihten oluşan Göç, Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı. Ne yazık ki her iki kitabın yayıncıları (Belge ve İletişim) ve çevirmenleri bu yayınlar yüzünden mahkemelerde süründürüldü ve mahkûmiyetler yaşadı.

Bu konudaki absürt bir yaklaşımı da anlatayım. Eğer bir metinde "Türk imajı haksız ve saçmadır, Türker X'tir diyorlar" diye yazarak o metnin ırkçı yaklaşımını sergilerseniz bile, mahkeme "metinde Türkler X'tir" dendiğinden mahkûmiyet kararı verebiliyor!

Tabii, aynı mantıkla mahkeme kararı da, metininin bütününden koparılan o cümleyi tekrarladığından, suç sayılması gerekir! Ayrıca bu uygulamalar yüzünden çeviri metinlere bakarak dünyada Türk imajının nasıl olduğunu anlamak da olanaksızdır.

Yani "sakıncalı" ifadeler içeren edebiyat metinleri ya sansürlenir veya mahkemelerde dava konusu olurlar. Konu budur! Bir romanda bir kelimenin atlanmış olması değildir. Otosansür yıllardır uygulanan sıradan bir metot ve bir yaşam biçimidir.

Otosansür ilk bakışta çevirmenlerin ve yayıncıların bir eksiği gibi görülür: Korkak davranmışlardır, metne sadık kalma duyarlılığını göstermemişlerdir, demokratik davranmamışlardır... Oysa bu eksikliklerin berisinde bu davranışı doğuran temel nedenler vardır.

En başta, hakaret ve duyarlılıklarla ilgili yasal uygulamalar bulunuyor. Bunların başında çeşitli "hakaret" yasakları bulunmakta: Milli duyarlılıklar (Türklük gibi), kişiler (Mustafa Kemal, Tayyip Erdoğan gibi), kutsal semboller (bayrak, milli kahramanlar gibi).

Siyasete etkisi olabilecek "milli zarar" hesapları ikinci bir kategori duyarlılıklardır. Duyarlılık böylesine geniş bir yelpaze oluşturunca yazarın ifade ufku da tabii ki ters orantılı olarak aynı derecede daralıyor.

Ama sorunun kaynağı yasalar değildir. Yasalar sonuçtur. Asıl sorun bu yasaları doğuran anlayıştır. Çok yaygın ve toplumca da kabul edilen ve doğal karşılanan anlayış, toplum içinde

bazı temel doğruların var olduğu ve daha önemlisi, bu doğruların zorla empoze edilmesinin çok doğal sayılmasıdır.

Farklı görüşlerin kabul edilmemesi ve hakaret, zararlı mesaj ve hasmane propaganda olarak görülmeleri demokrasi eksikliği olarak değerlendirilebilir. Demokrasi'den kasıt, hoşa gitmese de farklı bir görüşün ifade edilebilmesidir. Bu alandaki tahammül, demokrasinin derecesinin işaretidir.

1990 yıllardı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu benden bazı Yunan tarihçilerin kitaplarının çevirisini istemişti. Bu metinlerde Türk okuyucuların "hoşuna gitmeyecek" ifadelerin bulunduğunu hatırlattım. Çok doğal bir biçimde "o kısımları çıkarırız" dediler. (Diyen, kurumun başında olandı.) Sonra da ekledi:

"Biz bu söylenenleri bilmez miyiz? Biliriz, ama bunlar halka söylenir mi?"

Bütün mesele de bu zaten: Bizler ve halk diye iki alan var. Ve "biz", halk için yararlı olanı biliriz! Bu anlayış toplumun ve bütün siyasi yelpazenin içinde çok yaygın. Her kesim ayrı ayrı "biz" sendromunu yaşıyor.

Ahval